

splošnega pomena in oblikuje širše uporabne metode, kar bi ga uvrstilo med pristaše "nove" arheologije. Iz teh vrst ga je po Renfrewju izločil še esencializem. Z oznako, povzeto po Rowlandsu, je opredelil Childeovo iskanje označevalcev etnične identitete oziroma tistega "osnovnega in bistvenega", kar jih dela razpoznavne. Renfrew je mnenja, da je Childe do smrti gojil tiho upanje, da bo našel tiste posebnosti v ljudstvih, ki arheološko pritrjujejo "drugosti".

Kent Flannery se je posvetil zanimanju za Childea evolucionista in njegovemu vplivu na ameriško arheologijo. Za Childeovo manjšo prisotnostjo v ameriški kot evropski arheologiji tičita dva vzroka: izključenost "urbanih" revolucij na severnoameriškem prostoru in dejstvo, da ameriški arheologi ne razlikujejo marksistične teorije od marksistične politike in ji, s takšnim zoženim pogledom zaradi zloza socializma, namenjajo mesto na zgodovinskem odpadku. Drugačno razumevanje pa je Flannery našel v nacionalnih znanstvenih okoljih Latinske Amerike. Zgodovina Latinske Amerike je namreč stkana iz "urbanih" revolucij, naklonjenost marksizmu pa je neprimerljiva s tisto v Združenih državah, zato ni naključje, da je ob petdesetletnici izida *Man makes himself* (1986) potekal kolokvij o Childeu v Ciudad de Mejicu in da je perujski arheolog Emilio Choy že 1960. leta uporabil "neolitsko" revolucijo kot interpretativno pomagalo v Andih. Kent Flannery je vzel pod analitsko lupo Childeova koncepta "neolitske" in "urbane" revolucije ter deset kriterijev, ki jih je Childe uporabil kot pogoje oblikovanja mestnih civilizacij. Sodobne raziskave v Srednji Ameriki in Andih zanikajo neposreden prehod iz "neolitske" v "urbano" revolucijo. Po Flanneryju lahko govorimo o vmesni revoluciji "razslojenosti". Childe jo je prezrl, ker je utemeljena s spremembami ideologije in družbenih odnosov, ne pa z načinom pridelovanja, ki ga je kot spremenljivko opazoval on. Desetim Childeovim kriterijem, izpolnjevalcem pogojev za nastanek mestnih civilizacij, je Flannery dodal manjše popravke, ki jih dovoljujejo novejšje raziskave na ameriškem prostoru. Priključil jim je enajstega: vojskovanje. Temu se je Childe kot pacifist zavestno izognil, a je nepogrešljiv. Sicer pa Flannery zaključil: "Komaj pomembno je, da se nekatere podrobnosti na Childeovi shemi ne prilegajo podatkom današnje nuklearne Amerike. Kar pa je pomembno, je to, da je imel Childe vizijo evolucije v tistem času, ko so imeli drugi arheologi samo arheološke karte".

V času, ki se bje bitko med "novo" in "novejšo" arheologijo, a hkrati že spoznava, da se biografije arheologov skrivajo tudi v njihovih arheoloških tekstih, so besedila, posvečena Childeovemu delu, zanimivo branje, še zlasti ob pomisli, da njegovega vpliva na slovensko arheologijo skorajda ne poznamo.

Irena MIRNIK PREZELJ

**Theory in Archaeology. A World Perspective.** Uredil in uvodno študijo napisal Peter J. Ucko. Theoretical Archaeology Group Series. Routledge, London, New York 1995. 281 strani besedila, 11 strani indeksa, 40 ilustracij, 18 člankov. ISBN 0-415-10 677-X.

Zbirki *One World Archaeology*, ki si je z uspešnim združevanjem tematsko najrazličnejših arheoloških teoretskih zanimanj že pridobila svoj sloves, se je pri založbi Routledge pridružila nova, *Theoretical Archaeology Group Series*. Ni torej presenetljivo, da je njena prva knjiga sad prispevkov s sekcije Svetovni pogled na evropsko teorijo, prebranih na Evro-TAG-u v Southamptonu 1992. leta, kjer je bila letna konferenca *Theoretical Archaeology Group*. Glavnemu ured-

niku Petru J. Ucku je uspelo zbrati večino besedil z "najboljše" (Paddayya), "z najbolj slišno polifonijo teoretskih glasov" (Ucko) zaznamovane sekcije, in jim dodati še nekaj najbolj odmevnih z druge, naslovljene *Regionalna tradicija in arheološke raziskave v Evropi*. 18 člankov avtorjev z vseh petih kontinentov predstavlja zbir, katerega je nemogoče umestiti v katerikoli razvrščevalni stereotip. Skupno jim je ukvarjanje z aktualnimi vprašanji arheološke teorije in prakse devetdesetih let ter želja po izvitju iz getoizacije teoretske misli znotraj discipline. Globalna perspektiva na arheološko teorijo se v njih prikaže prav tako razpršena in raznorečna kot evropska, odkrije pa nam tudi marsikaj zakritega, prezrtega, neupoštevane in zamolčanega.

V predgovoru nas urednik opozori, da se je njegovo pričakovanje o tem, kako bo historiat regionalnih arheoloških epistemologij odslakal družbeno realnost (kolonialno dimenzijo, jezikovne prevlade...), izjalovilo. Pokazalo se je namreč, da npr. brazilska arheologija ne kaže nobenih navezav na portugalsko, kot bi bilo pričakovati zaradi socio-kulturne zgodovine, in da je ostali Latinski Ameriki dogajanje na španski arheološki sceni bolj neznan, kot bi veljalo sklepati po siceršnjih historičnih, kulturnih, političnih in ekonomskih stikih.

V uvodnem poglavju nas prepriča, da ločenost arheološke teorije od prakse ni kakšna naša pavšalna ad hoc sodba, temveč realnost, razvidna tudi iz prispevkov nekaterih avtorjev zbornika, in da so arheologi teoretiki povsod še vedno izrazita manjšina (v marsikaterem arheološkem okolju pa opazovani vsaj kot obstranci, če že ne heretiki, bi dodali). Ugotavlja, da moremo iskati vzrok za različnost arheoloških teorij v raznolikosti kulturnih kontekstov, pozornost braleca pa usmeri še na vlogo posameznikov pri oblikovanju teoretskih tokov (npr. različnost Fergussonove vloge v angleški ali indijski arheologiji, široka sprejemljivost Childeovih konceptov ali pa dolgotrajnost in razvejanost vplivnega področja Dunajske migracijske šole). Po njegovem mnenju zbornik pokaže, kako napačno je minimalizirati vlogo razlik med regionalnimi interpretativnimi tradicijami, saj so celo v regijsko pojmovani Evropi teoretske misli nacionalnih šol tako raznovrstne, da zahtevajo za pravilno razumevanje skrbno analizo. Ucko tudi občutljivo povleče rdečo nit arheologiji pogosto inherentnega ideološkega in političnega naboja. Zagovarja tezo, da je državna kontrola, ki je tudi v devetdesetih še vedno spremljevalka arheologije, prinašalka "sušnih let" ali pa celo pokroviteljstva. Razmišljanje razširi na nacionalizme, regionalizme in etnična gibanja, ki pri utrjevanju kolektivne kulturne identitete kaj rada instrumentalizirajo arheologijo. V premislek nam ponudi uporabnost kulturno-historičnega pristopa, te prave "trdnjave nacionalizma", v anglo-ameriškem strokovnem jeziku pogosto izrinjenega iz teoretske v metodološko kategorijo. Prav zaradi svoje vztrajne in trdožive vprege v nacionalizme in celo rasizme kar kliče po poglobljenih raziskavah. V nasprotju s Kohlovim prepričanjem, da gredo posamične arheologije skozi enake "teoretske razvojne stopnje", pripisuje Ucko, oprt na tekste piscev zbornika, teoretsko evolucijo prej selektivnemu izboru. Če so osemdeseta leta še zaznamovana s prepričanjem o "objektivni" naravi arheološkega zapisa, dopuščajočega varen umik vede, kadar gre za politično manipulacijo z "resnico", pa tega za devetdeseta ne moremo več trditi. Slednja socio-politično dimenzijo arheologije širokosrčno priznavajo, kar pa ne pomeni, da je arheološka praksa kaj bolj imuna pred zlorabami, kot je bila v preteklosti. Le Goffova misel o zgodovini, ki da se pogosteje pridružuje ideologiji kot obratno, se prilaga tudi arheologiji.

Martin Hall, John Kimahan in Bassey W. Andah prikazujejo v člankih *Veliki Zimbabwe in Izgubljeno mesto: kulturna kolonizacija južnoafriške preteklosti, Teorija, praksa in kritika v zgodovini namibijske arheologije in Evropske ovire raz-*

voja relevantne teorije v afriški arheologiji evropske teoretske vplive na afriško arheologijo. Hall se osredotoči na južnoafriško zgodovino arheologije z raziskovalne perspektive in današnje hollywoodsko materializirano imaginacijo Izgubljenega mesta. Pri tem ugotavlja, da so celo tisti raziskovalci, ki so si le poredko nadeli s predsodki prevlečena očala (npr. Gertrude Caton-Thompson), podlegli evropskim stereotipom o Afriki kot "srecu temačnosti", kar pa ni čudno, saj so bili, tako kot so mnogi tudi še danes, "potopljeni v ideologije svojega časa". Večino preteklega arheološkega dela so bolj kot "objektivna" danost namreč prežemale subjektivne refleksije, ubesedene v "tripartitni strukturi zgodnje civilizacije, destrukciji temačnih sil in ponovnem odkritju razsvetljenih pustolovcev". Kinahan dokaže s kritičnim pristopom do interpretacij namibijske skalne umetnosti, da kljub političnim spremembam v državi arheologiji še naprej vlada ideologija, ki ji ne more odvzeti moči niti kognitivni pristop, uporabljen kot nadomestilo tradicionalnega empiricizma. Andah opredeli arheološko pisanje afriške zgodovine kot splet evropskih konceptov in standardov, ki je prezrl razpoložljive afriške viře; kadar pa so le bili uporabljeni, so zaradi nezadovoljivih teoretskih postulatov zapustili prej informativne sledi kot poglobljene interpretacije in s tem prispevali le k refragmentaciji preteklosti.

Če smo pri branju teksta Dauda A. Tanudirja o teoriji v indonezijski arheologiji še popolnoma potisnjeni v negativistično podobo evropskih vplivov na arheološko prakso tretjega sveta, ki je z migracijami, difuzijami in nasilnim nategovanjem kultur na Evropi prilagojeno tipološko in kronološko kopito zanemarjala njim lastni razvoj, pa takega občutja ne moremo gojiti ob *Teoretskih perspektivah v indijski arheologiji*. V njih nas K. Paddaya vpelje v svet, kateremu je Janusova dvoličnost kolonialne arheologije tuja. Protagonisti britanske raziskovalne vne od Sira Williama Jonesa do Leonarda Wooleya so prikazani kot prava lux in tenebris. Paddaya se posveti tudi razsežju samoniklosti domače epistemološke tradicije. Že s površinsko analizo besednjakov od Upanišad do budističnih tekstov odpre zgodovinarjem in arheologom bogato razbrzdano etimološko polje, ki nosi v sebi možnosti "interpretativnih paradigem kot metodološke strategije razumevanja deželne arheološkega zapisa".

V prispevkih *Socio-politika razvoja arheologije v hispanški Južni Ameriki* Gustava Politisa in *Skupne značilnosti arheološke teorije v Braziliji* Pedra Paula A. Funarija analizirata avtorja odzive Latinske Amerike na evropske arheološke teoretske tokove. Prvi raziskuje oblikovanje nacionalnih arheologij v družbeno-političnem kontekstu držav nekdanjega španskega imperija, drugi v nekoč portugalski Braziliji. Ugotavljata, da se referenčni okvir sposojanja koncepcij razlikuje od države do države. Znanstvena arheologija je v omejenih državah začela svojo pot v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja, prevladujoča interpretativna paradigma pa je bil kulturni evolucionizem. Kasneje sta se uveljavila difuzionizem s historičnim pristopom, v sedemdesetih in osemdesetih letih pa ekološko-sistemski pristop; tiste oblike arheologij(e), ki jih (jo) v sedanjem diskurzu radi opredeljujejo kot postprocesne(o), šele dobivajo prve pristaše. V Braziliji so humanistično obarvani arheološki program spodkopale politične razmere, ekološki determinizem, uvožen iz Združenih držav Amerike, pa se je v avtoritarnem družbenem sistemu izkazal kot neuspešen. Funari poudari tudi - kot posebnost brazilске arheologije - izstopajočo vlogo klasične arheologije znotraj teoretske diskusije.

Problem, ki ga v *Aboriginalizaciji avstralske arheologije - prispevek Avstralskega inštituta za študij domorodcev in Prazgodovini v multikulturni državi - komentar k razvoju kanadske arheologije* obravnava Stephanie Moser in Quentin Mackie, je v vlogi domorodcev pri (pre)oblikovanju arheološke ve-

de. Spremenjena družbena realnost, ki je s samozavedanjem domorodcev zaustavila prej prisilno asimilacijo, je vplivala na arheološko prakso. Z upoštevanjem domorodskih interesov in njihovega pogleda na opredeljevanje arheoloških najdišč se je spremenilo arheološko opazovanje krajine, preoblikovala so se raziskovalna vprašanja, pojavila pa se je tudi nova poklicna etika (npr. ponovni pokopi mrtvih z arheološko raziskanih grobišč). Quentin Mackie nam predstavi vlogo domorodcev pri upravljanju z arheološko dediščino Quebeca in Britanske Kolumbije.

S člankom *Arheološka teorija na Japonskem* smo pri zadnjem neevropskem avtorju. Hiroshi Tsude nam najprej postreže s številkami: 5700 arheologov, od tega samo 300 na 25 arheoloških izobraževalnih oddelkih, 700 v muzejih in 4700 pri zaščiti arheoloških spomenikov, zato nas dejstvo, da je japonska arheologija "žrtev lastnega (izkopavalnega -op. I.M.P.) uspeha", ne preseneča. 3000 knjižnih poročil o kakšnih 8000 izkopavanjih na leto je zavirljiva produkcija, ki ne dopušča veliko časa za metodološke in teoretske debate. Ključno vlogo v teoretski tradiciji japonske arheologije so po Tsudejevem mnenju odigrala Childeova dela. Zanimarjiv ni tudi delež marksistov, v zadnjem času pa se uveljavljajo metode procesne arheologije.

Preostane nam še osem člankov avtorjev, ki se sprašujejo o teoriji v evropski arheologiji in impliciranju različnih tokov znotraj le-te.

Heinrich Haerke nam s hudomušno aluzijo v *Hun je metodološki fante - refleksije nemške tradicije pred- in protozgodovine* predstavi vzroke empirizma in partikularizma v nemški arheologiji. Intelektualna tradicija nemške znanosti, zavezana pragmatičnosti in aplikativnosti, željna kontinuitete in predana konsenzom, hkrati pa prepojena s pozitivizmom, si v arheološki praksi prav rankejšo prizadeva rekonstruirati preteklost, kot se je "zares zgodila". Druga dva vzroka za nemško nenaklonjenost teoriji sta v strukturiranosti izobraževalnega sistema (hierarhična odvisnost je pravi strup za svobodomiselnost duha) in negativni zgodovinski izkušnji (nacionalistična zloraba Kossinove "Siedlungsarcheologie").

Vitor Oliveira in Susana Oliveira Jorge opišeta s *Teoretski mi poudarki v portugalski arheologiji 20. stoletja* dogajanje na portugalski arheološki sceni. Portugalsko arheologijo označita kot "deskriptivno in empiricistično", njeno metodologijo pa kot "improvizacijsko, intuitivno, močno individualistično in amatersko", ki je bila, takšna kot je, neuporabna celo za konstruiranje ideoloških mitov preteklega nacionalističnega, avtoritarnega režima.

V člankih *Teorija in praksa v irski arheologiji in Kdo si lasti Taro? - politika v irski arheologiji* nam Gabriel Cooney in Peter C. Woodman približata dileme irske arheologije. Cooney ugotavlja, da je vodilo nacionalne arheologije še vedno iskanje "objektivne resnice" o preteklosti. Prežetost s prepričanjem o nujnosti kopičenja novih in novih arheoloških virov, ki jih bo arheologija kot "objektivna disciplina" nekoč v prihodnosti opremila s teorijo, omogoča domačim arheologom varljivo samozadovoljnost in jih odteguje teoretskemu preiščevanju. Peter C. Woodman preuč politično razsežnost irske arheologije skozi čas. Čeprav se arheologi večinoma izogibajo zavestnemu sodelovanju pri oblikovanju sodobnega mitskega imaginarija, tega za posameznike ni mogoče trditi. Z iskanjem "zlate dobe" v zgodnjem srednjem veku in izrivanjem zanimanja za anglo-normansko obdobje vse do sedemdesetih let, je arheologija kljub temu delovala kot nekaj spiritus movens "iznajdenih tradicij".

O prepojenosti arheologije z ideologijo v nekdanji Sovjetski zvezi in v današnjih novonastalih državah nas seznanja študija Pavla M. Doluhanova. Sovjetska arheološka teorija je prehodila ostali Evropi podobno razvojno pot. Potem ko ji je bil marksistični historični materializem napajališče epi-

stemologije trideset letja in je globoko zaznamoval arheološko miselnost tudi drugod po svetu, so se posamične nacionalne arheologije po zrušenju sovjetskega režima spet obrnile h kulturno-etnični paradigmi. Z vprego v nacionalistične težnje je ta postala voljno testo dežurnih mitografov, rasistično "podkrepljene" etnogeneze pa zaželeno "tržno blago" za nove miteme.

Z raziskavo *Francoska tradicija in središčno mesto zgodovine v humanističnih znanostih Laurenta Olivierja in Anick Coudart* je pojasnjen vzrok za francosko ravnodušnost do debat med procesualisti in postprocesualisti. Razložita jo s historiografsko paradigmo Annalov, uveljavljeno tako v prazgodovinski kot historični arheologiji. "Nova zgodovina" je z vračanjem pozitivizma in dogodkovne zgodovine ter uveljavljanjem "znanstvenega pristopa" primerljiva z anglo-ameriškim valom "nove arheologije". Po njenem mnenju opazujejo pristaši annalovske šole procesualno in postprocesualno arheologijo kot "različni ekspresiji iste stvari". Strukturna ali "znanstvena" razlaga in kontekstno ali "historično" razumevanje nikoli ne delujeta kot oponenta, ampak osvetljuje druga druga, zato je njuno ločevanje nesmiselno in nepotrebno. Prej kot razlikovanje med procesualisti in postprocesualisti se jima zdi pomembna polarizacija evropskih arheologov na evolucioniste in antievolucioniste. Razumevanje prvih, da je identiteta sistema (npr. "kulture" ali "ljudstva") nekaj, kar ne obstoja samo od sebe, ampak je definirano z interakcijo med sistemom in okoljem, in drugih, ki jemljejo identiteto ljudstva ali kulture kot nekaj, kar obstoja samo na sebi, je vzrok metodološkega razkola med prazgodovinsko (evolucionistično) in historično oziroma klasično arheologijo. S kontradikcijo med "naravo" in "kulturo", izoblikovano v logocentričnem obdobju razsvetljenstva, ki definira "moderno" identiteto, pomeni pa odtujitev arheologije in antropologije, je vzpostavljen še danes veljavni paradigmatski identitetni lik Robinzona Crusoeja. V domišljijem dialogu

Robinzona s Petkom nam Laurent Olivier predstavi vlogo zgodovine v njenih razhajajočih identitetah.

*Julian Thomas in Christopher Evans* v člankih *Kje smo zdaj? - arheološka teorija devetdesetih* in *Arheologija proti državi - korenine internacionalizma* izstopita iz nacionalnega okvira, prevladujočega pri ostalih piscih. *Evans* razišče korenine arheološkega internacionalizma in vedno bolj razširjeno globalno arheološko perspektivo. Nastali sta kot odpor do nacionalističnih arheologij iz tridesetih let. Analitično različni koncept globalnega arheološkega programa, oblikovanega na konferenci v Londonu 1943., in se zaustavi ob Svetovnem arheološkem kongresu v Southamptonu 1986. leta. *Julian Thomas* se posveti spraševanju o smereh arheološke teorije v devetdesetih. Kot postprocesualna arheologija označeni sociološki, antropološki in semiološki pristopi osemdesetih let in odprtost vprašanj, ki si jih poleg arheologov zastavljajo tudi druge humanistične in družboslovne vede, so sprožili pri nekaterih znanstvenikih nezaupanje in jih navdali s strahom, da je disciplina izgubila "občutek za smer". *Thomas* pripisuje takšno občutje "teritorialnemu" modelu vede, kar razume kot umetno postavljanje mej med disciplinami, po katerih "ljubosumno patrolirajo ontološke policije". Takšna ozkost se mu zdi nepotrebna. Kot zagovornik neprestanega obnavljanja teorije meni, da ji bodo naklonjeni boljši časi takrat, ko bo preseženo mnenje o njej kot nečem, kar "naredijo" specialisti teoretiki podatkom.

Če ponovimo misel Michaela Rowlandsa, da je arheologija drugič izgubila svojo nedolžnost (tokrat politično), potem ko je na prvem Svetovnem arheološkem kongresu 1986. leta priznala ideološko vlogo svojih interpretacij, je pričujoča knjiga, natisnjena deset let pozneje, dokaz, da število somišljenikov narašča.

Irena MIRNIK PREZELJ